

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΘΑΛΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ
ΩΣ ΜΟΡΦΟΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΑΓΑΘΟ
ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ
ΕΚΦΡΑΣΗ
ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΥΠΟΕΡΓΟ
ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ
ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

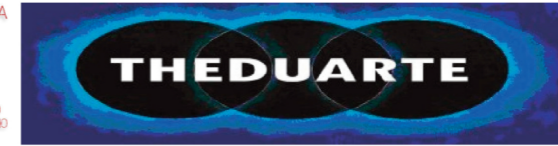
ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΗΜΕΡΙΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΣΙΜΟΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ
2016

ISBN: 978-618-82644-0-3

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α Θ Α Λ Η Σ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΩΣ ΜΟΡΦΟΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΑΓΑΘΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ
ΕΚΦΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΥΠΟΕΡΓΟ
ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΗΜΕΡΙΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΣΙΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Υ Π Ο Λ Η 2016

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΠΡΑΞΗ "ΘΑΛΗΣ" - ΕΚΠΑ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΩΣ ΜΟΡΦΟΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΑΓΑΘΟ
ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

THE DUARTE

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ

επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ	15
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ	23
<i>του Πρύτανη του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Καθηγητή κ. Αθανασίου Καραμπίνη</i>	
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	24
<i>του Επιστημονικού Υπευθύνου του Προγράμματος ΘΑΛΗΣ, Καθηγητή του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ, κ. Θόδωρου Γραμματά</i>	
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ	25
<i>του Επιστημονικού Υπευθύνου της Δράσης 4 του Προγράμματος ΘΑΛΗΣ, Επίκουρου Καθηγητή του ΠΤΔΕ, ΔΠΘ, κ. Σίμου Παπαδόπουλου</i>	

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

1. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ, ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Αγγελική Γιαννακίδου <i>Τεμαχισμένη μνήμη</i>	31
Αλέξανδρος Θεοδορίδης <i>Η τέχνη αντιστεκόμενη στη γενική βούληση κυριαρχίας ως αδιάσπαστη ενότητα αλήθειας και ευτυχίας</i>	37
Παναγιώτης Καρακατσάνης, Αλέξανδρος Θεοδορίδης <i>Η αγαπητική σχέση του ωραίου και του έρωτα και η ανθρωπολογική συνθήκη της</i>	59
Αθανάσιος Καραφύλλης <i>Οι τέχνες και ο πολιτισμός στη νεοελληνική εκπαίδευση</i>	81
Σίμος Παπαδόπουλος <i>Πολιτισμός στο σχολείο του 21^{ου} αιώνα. Ποιος πολιτισμός;</i>	89
Γιώργος Παύλος <i>Παιδεία και κρίση</i>	97
Νατάσα Φιλιππουπολίτη <i>Η αισθητική καλλιέργεια ως δύναμη ανάσχεσης της σύγχρονης ηθικής κρίσης</i>	117

Ο πολιτισμός στο σχολείο του 21^{ου} αιώνα. Ποιος πολιτισμός;

Σίμος Παπαδόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
syrapado@eled.duth.gr & <http://simospapadopoulos.com/>

Περίληψη

Η εισήγηση εστιάζει στις πνευματικές, ηθικές και μορφωτικές αξίες, των οποίων η καλλιέργεια αποτελεί τον βασικό στόχο της σύγχρονης ελληνικής εκπαίδευσης, με την επισήμανση της ανάγκης να αναπροσαρμοστεί το εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε οι αξίες αυτές να διδαχθούν με ουσιαστικό και αποτελεσματικό τρόπο στους μαθητές. Διότι, μόνον με την ηθικοπνευματική μόρφωση των μαθητών υπάρχει ελπίδα για πολιτισμική πρόοδο της κοινωνίας. Θίγονται παράγοντες και αιτίες που αναιρούν τη δυνατότητα για παροχή ουσιαστικής αγωγής στο σχολείο, ενώ τονίζεται η απουσία ή ακόμη και ο αρνητικός ρόλος των υπόλοιπων κοινωνικών και πολιτικών θεσμών στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Τέλος, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο ρόλο του παιδαγωγού για τη μεταλαμπάδευση των κλασικών αξιών του πολιτισμού στους μαθητές.

Λέξεις κλειδιά: πολιτισμός, σχολείο, ελληνική εκπαίδευση, ελληνικό σχολείο.

Abstract

This suggestion focuses on the spiritual, ethical and cultural values, whose cultivation constitutes the main goal of contemporary Greek education along with the vital need for the educational system to be readjusted, in order for these values to be taught to the students in a more substantial and effective way. The reason for this, is because only with the ethical and spiritual education of the students, there is hope for a cultural progress of the society. Several factors and causes are examined which recant the possibility for a substantial supply of action at school, while the absence or even the negative role of the rest of the social and political institutions is stretched out, as far as the edification of the children is concerned. Last but not least, a great amount of emphasis is given to the role of the educator, who is responsible for the conveying of the classic values of the civilization to the students.

Keywords: culture, school, Greek education, Greek school.

«Πόλις ἐστίν ... ἡ τοῦ εὐ ζῆν κοινωνία ζωῆς τελείας χάριν καὶ αὐτάρκους». Πόλη είναι η σύσταση οργανωμένου κοινωνικού συνόλου που θα εξασφαλίζει στα μέλη του ολοκληρωμένη και αὐτάρκη ζωή. Ἐτσι διατυπώνει ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά* του τη βασική ουσία της πολιτικής κοινωνίας, για να συμπληρώσει στη συνέχεια πως «αὐτάρκης καὶ τελεία ζωή» σημαίνει «το ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς» (*Πολιτικά*, III, κφ. 5, §§13,14). Με τις επι-

σημάνσεις αυτές τέθηκαν εσαεί οι θεωρητικές βάσεις για τον ορισμό και τον σκοπό της πολιτισμένης κοινωνίας: είναι εκείνη που δημιουργεί τις συνθήκες για υλική και πνευματική ευδαιμονία και ανάπτυξη των μελών της, εκείνη μέσα στην οποία οι άνθρωποι εξανθρωπίζονται και εκπολιτίζονται.

Για να συμβαίνει αυτό απαιτείται η αναγκαία αγωγή που να διαμορφώνει ενάρετους ανθρώπους. «Φανερόν ότι δει περί αρετής επιμελές είναι τη αληθώς και μη λόγου χάριν ονομαζομένη πόλει» (Ο.π., κφ. 5, §11) λέει και πάλι ο Αριστοτέλης στο προαναφερθέν έργο του. (Η πόλη που θέλει να είναι αληθινά πόλη και όχι κατ' όνομα πρέπει να μεριμνά για την αρετή). Πώς όμως στις μέρες μας θα κάνουμε πράξη την αγωγή και το θεμελιώδη σκοπό της, που είναι η ακμή της νεότητας, και πώς θα διαμορφώσουμε τον εσθλό άνθρωπο, τον αληθινό και άφθαρτο, που, με γνώμονα το φυσικό νόμο, θα μπορεί να σκαρφαλώνει στα απόκρημνα βράχια της αρετής, πάμφωτος, ικανός να δοκιμάζει και να δοκιμάζεται, να επαναπροσδιορίζει και να προσαρμόζεται στις κοινωνικές περιστάσεις, με γνήσια φιλία, διαλεκτική διαύγεια, μεγαλοψυχία, ενάργεια οραμάτων και σεμνότητα τρόπων; (Λιαντίνης, 1984)

Η έννοια πολιτισμός είναι οπωσδήποτε συνδεδεμένη με τις θετικές αξίες και τα ιδεώδη που αποτελούν τους πυλώνες των μεγάλων πολιτισμών της ανθρωπότητας. Η χώρα μας, ως ειδική κληρονόμος, μέσω της γλώσσας, της εθνικής ψυχής και της ιστορικής μνήμης, ενός από τους λαμπρότερους πολιτισμούς του κόσμου, του ελληνικού πολιτισμού, έχει την εξαιρετική τύχη αλλά και την βαριά ευθύνη να λειτουργεί ως ο θεματοφύλακας και ο ιερομνήμων των άφθαρτων και εσαεί επίκαιρων αξιών του. Τον ρόλο αυτόν, το νεότερο και σύγχρονο ελληνικό κράτος έχει αναθέσει αφενός στο θεσμό της εκπαίδευσης, αφετέρου στους φορείς του πολιτισμού εν γένει, όπως είναι οι ενώσεις καλλιτεχνών, αρχαιολόγων, ιστορικών κλπ.. Την ψυχή και το πνεύμα του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού αποτελούν οι αρχές του Συντάγματος της Ελληνικής Πολιτείας, οι οποίες διαμορφώνουν τη δημόσια και ιδιωτική ζωή των πολιτών, με βάση τις θεμελιώδεις αρχές του Διαφωτισμού, ισότητα, αξιοκρατία, ελευθερία, δικαιοσύνη, ισοπολιτεία, αρχές που πρωτοκαθιερώθηκαν στην αρχαία ελληνική δημοκρατική πόλη και θεμελιώθηκαν θεωρητικά από την αρχαία ελληνική πολιτική φιλοσοφία.

Βασικά συστατικά της έννοιας *πολιτισμός*, λοιπόν, μπορούν να θεωρηθούν τα υλικά, κοινωνικά και πολιτιστικά αγαθά, τα οποία η σύγχρονη κοινωνία για να χαρακτηρίζεται πολιτισμένη, θεωρεί υποχρέωσή της να καλλιεργεί και να προσφέρει στους πολίτες, καθιστώντας τους υπεύθυνους συγχρόνως για τη διαφύλαξη και την διάδοσή τους.

Κύριος αγωγός για την επίτευξη αυτού του υψηλού στόχου θεωρείται η εκπαίδευση, όπως παρέχεται από τα αναγνωρισμένα μορφωτικά ιδρύματα της πολιτείας. Στους θεωρητικούς στόχους της, όπως διατυπώνονται στα σχετικά αναλυτικά προγράμματα, περιλαμβάνονται όλα τα υψηλά ιδεώδη που η καλλιέργειά τους συνιστά τον πολιτισμένο άνθρωπο της εποχής μας. Τους στόχους αυτούς υπηρετούν τόσο τα ανθρωπιστικά μαθήματα, όσο και

οι φυσικομαθηματικές γνώσεις, που εφοδιάζουν τους μαθητές με την πολύτιμη λογικομαθηματική και ευρύτερα την επιστημονική σκέψη, πολύτιμα εργαλεία, προκειμένου ο νέος άνθρωπος να μπορεί να ερμηνεύει κριτικά τον περιβάλλοντα κόσμο και να διαμορφώνει υπεύθυνη στάση στη διαχείρισή του. Με το ευρύ φάσμα των γνώσεων από όλους τους τομείς του επιστητού, επιδιώκεται η σφαιρική και πολυπρισματική μόρφωση του νέου και η αποφυγή της μονομέρειας που επιφέρουν η εξειδίκευση και η επικέντρωση σε επιμέρους γνωστικά πεδία.

Πόσο όμως μέσα σ' αυτό το θεωρητικά ιδεώδες περιβάλλον υπάρχει και προσφέρεται η πραγματική μόρφωση του πολιτισμένου ανθρώπου; Πόσο καλλιεργούνται στην πράξη οι ηθικές εκείνες ιδιότητες που συνιστούν τον ενάρετο άνθρωπο και πολίτη, τον ολόπλευρα μορφωμένο άνθρωπο, ο οποίος τόσο στην ιδιωτική, όσο και στη δημόσια πολιτική ζωή, σκέπτεται και ενεργεί με γνώμονα την *αρετή*, το αγαθό εκείνο που, κατά τον Αριστοτέλη, είναι το κύριο συστατικό του ευδαίμονος βίου και ο βασικός σκοπός της πολιτείας, όπως προαναφέρθηκε; Πόσο καλλιεργούνται δηλαδή, ιδιότητες και αξίες, όπως το αίσθημα της ευθύνης για το κοινό όφελος, η υποχρέωση για αλληλέγγυα και συνεργατική συμπεριφορά, για την προαγωγή όχι αποκλειστικά του ατόμου, αλλά και της ομάδας, η επιδίωξη όχι της επιφανειακής μόρφωσης, που θα προσκομίσει τίτλους και υλικές μόνο αμοιβές, αλλά και της μόρφωσης, που θα καλλιεργήσει τη σκέψη, το συναίσθημα, το ήθος; Γιατί, όπως είπαν και οι αρχαίοι μας πρόγονοι και ιδίως ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης, *«πάσα επιστήμη χωριζομένη αρετής πανουργία και ου σοφία φαίνεται»*. Πόσο μαθαίνει ο νέος να άρχεται και να πειθαρχεί σε νόμους και κανόνες όχι τυραννικά, βέβαια, αλλά με πνεύμα σεβασμού και ευθύνης, ώστε να μπορέσει και να άρξει ως υπεύθυνος και ελευθερόφρων πολίτης, *«δυνάμενος και προαιρούμενος άρχειν και άρχεσθαι προς τον βίον τον κατ' αρετήν»*; (Ο.π., κφ. 7, §13) Πόσο μαθαίνει ο νέος να σέβεται τους άλλους και, πρώτα, βέβαια, να σέβεται τον εαυτό του και να μην τον ατιμάζει με τις πράξεις του;

Πολλές απ' αυτές τις αξίες δεν ευδοκιμούν όσο θα έπρεπε μέσα στα σχολεία μας. Η οργάνωση του ωρολόγιου προγράμματος και το ασφυκτικό εξεταστικοκεντρικό σύστημα συνθλίβουν την αγάπη για τη μάθηση και την μόρφωση και εξαλείφουν κάθε διάθεση για κριτική και ερευνητική προσέγγιση της γνώσης και των αξιών από τους μαθητές. Το καθετί γίνεται απλώς και μόνο για να εκτελεσθεί τυπικά, και η κουραστική μέρα του σχολείου δίνει τη θέση της στην ακόμη πιο κουραστική συνέχεια των φροντιστηρίων. Κι αυτό γίνεται για δέκα τουλάχιστον χρόνια που αποτελούν την πιο δημιουργική και συναισθηματικά πιο πληθωρική φάση της ζωής του ανθρώπου. Πώς να υπάρξει χώρος να αναπτυχθούν οι πτυχές του συναισθήματος, της κρίσης, του χαρακτήρα ενός ελεύθερου και δημιουργικού ανθρώπου μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, που, αντί για βιωματική σύνδεση με τα μεγάλα ζητήματα της ανθρώπινης ουσίας προσφέρει στείρες γνώσεις;

Γιατί η γνώση και η μόρφωση αποστειρώνονται και αποδυναμώνονται από τους μηχανισμούς ενός βιομηχανικά οργανωμένου μοντέλου τυποποίησης και ποσοτικής στόχευσης, όπου κουρασμένοι εκπαιδευτικοί διδάσκουν σε βαριεστημένους μαθητές γνώσεις που έχουν απαξιωθεί από την έλλειψη πίστης και ενθουσιασμού γι αυτές. Η τυποποίηση δεν μπορεί να δώσει τίποτε άλλο από έναν τίτλο σπουδών, μια τυπική επιβεβαίωση της απόκτησης συγκεκριμένων γνώσεων. Όμως δεν διασφαλίζει την ηθικοπνευματική βελτίωση και ανάπτυξη του διδασκόμενου, που μόνη αυτή δημιουργεί πολιτισμό και καθιστά μία πολιτεία ευδαίμονα. Για να επιτευχθεί ο υψηλός αυτός στόχος χρειάζεται η κοινωνία να έχει μάθει να εκτιμά και να αναγνωρίζει το ήθος του ελευθερόφροντα πολίτη, που συνδυάζει σωφροσύνη, δικαιοσύνη, εντιμότητα, ανυστεροβουλία, ευσυνειδησία. Χρειάζεται να έχει διαπαιδαγωγηθεί σ' αυτές τις αρχές της κοινωνικής συμπεριφοράς και να τις τιμά. Γιατί μόνο με αυτές τις αρχές μπορεί να ευδοκιμήσει κάθε τομέας, να συντελεσθούν έργα κοινωφελή, να δημιουργηθεί πολιτισμός. Εξάλλου, για να ξαναθυμηθούμε τον Αριστοτέλη «Φανερόν ως όσαι μεν πολιτείαι το κοινή συμφέρον σκοπούσιν, αυτάι μεν ορθαί τυγχάνουσιν, όσαι δε το σφέτερον μόνον των αρχόντων ημαρτημέναι πάσαι και παρεκβάσεις των ορθών πολιτειών» (Ο.π., κφ. 4, §7).

Σε μια κοινωνία, όμως, που από τη μια απαξιώνει τον παιδευτικό ρόλο του σχολείου και το περιορίζει σε μηχανισμό παροχής τίτλων σπουδών μόνο, και από την άλλη, με τους μηχανισμούς διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, τα ΜΜΕ, προβάλλει πρότυπα και δεξιότητες, που δεν βρίσκονται σε καμία σχέση με τις προαναφερθείσες αξίες, αυτές οι τελευταίες μένουν μοναχικές και αστήρικτες, έως και γραφικές και γι αυτό περιφρονημένες.

Πολιτισμός δημιουργείται σε κοινωνίες όπου το φρόνημα των μελών τους είναι υψηλό και υπάρχει θερμή η πίστη στις ικανότητες και στις δημιουργικές δυνάμεις αφενός της κοινότητας, αλλά και σε εξευγενισμένες αξίες αφετέρου. Απ' αυτή την πίστη γεννιέται και το όραμα για έναν καλύτερο κόσμο, ανώτερο, εξανθρωπισμένο, που έχει τη δύναμη να κάνει τη μυλόπετρα της ιστορίας να προχωρήσει προς τα υψηλά. Όλες οι εποχές της ακμής είχαν και έχουν αυτά τα στοιχεία της δημιουργικής ορμής για έναν κόσμο καλύτερο, που δεν θα στηρίζεται στην εκμετάλλευση και καταδυνάστευση των αδυνάτων από τους ισχυρούς, ούτε στην αλαζονεία της δύναμης, αλλά στον αλληλοσεβασμό και την φιλία. Τότε, αυτά τα ιδανικά, εκφρασμένα από τους πνευματικούς ηγέτες κυρίως και υλοποιούμενα από τους πολιτικούς ηγέτες και τους νομοθέτες, εμψυχώνουν και όλα τα μέλη της κοινότητας και διαπερνούν τις σχέσεις μεταξύ τους και με το κράτος, στην καθημερινότητά τους, που μεταμορφώνεται έτσι σε μια ζωή όμορφη, δημιουργική, αγαπητική, ευδαίμονα! Τι τυχερή αυτή η κοινωνία που μπορεί να έχει κατακτήσει ένα τέτοιο επίπεδο ζωής! Αυτή είναι η πολιτισμένη ζωή, καρπός της ανθρωπιστικής αγωγής, που δεν περιορίζεται στο σχολείο, αλλά παρέχεται σε όλο το φάσμα των πολιτικών και κοινωνικών σχέσεων, με τους κατάλληλους

νόμους και θεσμούς της Πολιτείας, με αποτέλεσμα να διαποτίζει το ήθος και τη συμπεριφορά των ενηλίκων και κατ' επέκταση να επηρεάζει και να παραδειγματίζει τους νέους.

Ο γενικόλογος και φλύαρος οραματικός λόγος για μια πολιτισμένη κοινωνία, για να μην παραμένει ουτοπία, δεν μπορεί παρά να περνά από την αυτοπαρατήρηση, την κατανόηση και την αλλαγή της ατομικής και συλλογικής καθημερινότητας, όπου μαθητές και δάσκαλοι σε παιδευτικό περιβάλλον θα έχουν την ευκαιρία και θα επιδιώκουν να δοκιμάζουν συμπεριφορές και πρακτικές, να τις εξηγούν και να τις ερμηνεύουν και αναστοχαζόμενοι και συγκινούμενοι να τις νιώθουν, να τις κατανοούν, να τις βελτιώνουν ή και να τις αλλάζουν ξανά και ξανά.

Η συνήθης πρακτική του σύγχρονου ανθρώπου που βαθιά επιθυμεί την επιτυχία, το κέρδος και τη δόξα, την πάσης φύσεως δύναμη και κυριαρχία, δεν μπορεί να οδηγεί στον πολιτισμό, όσο η άλλη πλευρά αισθάνεται αδικημένη, οπότε για να υποστηρίξει το δικό της δικαίωμα, υπονομεύει κάθε προσπάθεια για δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και συνύπαρξης. Επομένως, προϋπόθεση της δημοκρατίας και της κοινωνικής ειρήνης είναι ο σεβασμός στην άλλη άποψη και στα δικαιώματα του άλλου και η μεγαθυμία να τής παραχωρείται ζωτικός χώρος έκφρασης. Αλλά, για να γίνεται αυτό, χρειάζεται η αποδοχή και της αλήθειας του άλλου, αποδοχή που μπορεί να γεννηθεί μέσα από το συγκινησιακό βίωμα του ανήκειν στο σύνολο της ανθρωπίνης κοινότητας. Αυτός που με ευκολία κρίνει, ειρωνεύεται και συχνά χλευάζει και θεωρεί τη δική του αλήθεια ως μοναδική και αδιαμφισβήτητη, μπορεί, όπως το έχουν δείξει τα δραματικά γεγονότα των τελευταίων μηνών να γίνει επικίνδυνος για την κοινότητα, καταλήγοντας ο ίδιος ή προκαλώντας άλλους σε πράξεις μίσους και καταστροφής.

Όσο ωραία όμως ακούγονται αυτά στα λόγια, τόσο δύσκολο είναι να υλοποιηθούν στην πράξη, μέσα σε έναν κόσμο που προτιμά να ξεχνάει το δύσκολο δρόμο της αρετής και, παρασυρμένος από δημαγωγούς και ιδεοκάπηλους, κήρυκες του μίσους και της βίας, να σύρεται είτε στις ατραπούς της μαλθακότητας και της τρυφηλής ζωής, είτε του φανατισμού και της μισαλλοδοξίας, είτε πάλι να παραπαίει χωρίς αυτοσυνειδησία, σε σύγχυση ιδεολογική και σε κρίση ταυτότητας και νοήματος της ύπαρξης. Σε έναν τέτοιο κόσμο, ο άνθρωπος, αντί να είναι κύριος της ζωής του, γίνεται έρμαιο και άθυρμα μηχανισμών που τον εκβαρβαρίζουν και τον απανθρωποποιούν.

Άρα, για να κρατήσει η κοινότητα τον πολιτισμό σε υψηλό επίπεδο, χρειάζεται μια πολύ ευρύτερη από το στενό πλαίσιο του σχολείου αγωγή, η οποία δεν θα λειτουργεί απομονωμένα, αποσπασματικά και μηχανιστικά, αλλά θα αποτελεί λειτουργικό συστατικό της ζωής της κοινότητας, στοιχείο της καθημερινής ζωής σε όλους τους τομείς και σε όλες τις εκδηλώσεις της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, από το λόγο και το ήθος των πολιτικών και των δημοσιογράφων, ως την ευγένεια στις διαπροσωπικές σχέσεις και το αίσημα κοινωνικής ευθύνης του κάθε πολίτη για την τήρηση των βασικών

κανόνων της κοινότητας, που διασφαλίζουν την προστασία των βασικών δικαιωμάτων μέσα στην οργανωμένη πολιτεία. Μια αγωγή που θα έχει καλλιεργήσει βιωματικά τη συνείδηση της αλληλεξάρτησης των μελών της κοινότητας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, και κατά συνέπεια θα έχει αναπτύξει τις αξίες της ενσυναίσθησης, της συνευθύνης, ώστε να προσαρμόζει ο καθένας τη ζωή του σε έναν κώδικα ηθικής, που άξονά του θα έχει την επίγνωση της σημασίας της ατομικής συμβολής στη ζωή της κοινότητας.

Όταν στην κοινότητα διαχέονται και ευδοκιμούν, μέσω των φορέων που οργανώνουν τη ζωή της, αυτές οι αξίες, τότε θα φτάνουν και στους κατεξοχήν φορείς της αγωγής και του πολιτισμού, τους δασκάλους όλων των βαθμίδων, που ο ρόλος τους στη μετακένωση των αξιών -για να θυμηθούμε τον όρο του Αδαμάντιου Κοραή- είναι καταλυτικός. Όλοι οι φωτισμένοι στοχαστές έχουν εξάρει το ρόλο του δασκάλου στη μύηση των παιδιών και των νέων στα ιδανικά του πολιτισμού. Ο μεγάλος Κ. Παλαμάς οραματίστηκε τον δάσκαλο ως ποιητή, με την έννοια του δημιουργού, του καλλιτέχνη, που σμιλεύει τις ψυχές και τη διάνοια των μαθητών του. Χρειάζεται πράγματι ο δάσκαλος να είναι εμπνευσμένος από την πίστη στα ιδανικά του ανθρωπισμού και με βάση αυτή την πίστη και παράλληλα την επιστημονική συγκρότηση, τη δύναμη του χαρακτήρα και την παρηρησία του ελευθερόφρονα ανθρώπου να σπέρνει τον σπόρο τον καλό στις ψυχές των μαθητών του. Μεγάλη ψυχή πρέπει να 'ναι ο δάσκαλος για να εμπνεύσει στους μαθητές του την αγάπη για τα υψηλά και τα ωραία. Ποιος όμως φροντίζει για να «κρατήσει ο δάσκαλος την ψυχή του» σ' αυτούς τους μικρόψυχους καιρούς; Ποιος του συμπαραστέκεται σ' αυτό; Ποιος τον καθοδηγεί και τον εμπνέει στο έργο του για να κρατήσει ζωντανή την σπίθα των ιδανικών του; Στην εποχή που μιλούν για μαθητοκεντρική διδασκαλία, για να προβάλλουν τον δήθεν δημοκρατικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, απαξιούν ή αμελούν να δώσουν λόγο και φωνή στον δάσκαλο, να ρωτήσουν τη γνώμη του και να απαιτήσουν την υπεύθυνη κρίση του. Τον περιορίζουν σε ένα διεκπεραιωτικό, τεχνοκρατικό ρόλο παράδοσης και εξέτασης της διδακτέας ύλης, για τον οποίο και μόνο πρέπει να λογοδοτεί, σαν απλό εκτελεστικό όργανο- κρίκος σε μια αλυσίδα τυποποίησης της γνώσης και μετατροπής της σε προϊόν βιομηχανικής παραγωγής.

Αν θέλουμε λοιπόν να μην χάνουμε τον προσανατολισμό μας προς την κατεύθυνση της ορθής παιδείας, που αποτελεί τη βάση και της ορθής πολιτείας και των ανθρωποποιητικού πολιτισμού, ας θυμόμαστε τη φράση του Αριστοτέλη «*αεί το βέλτιστον ήθος βελτίονος αίτιον πολιτείας*» (Ο.π., VIII, κφ. 1, §1). Το βέλτιστον ήθος στην εποχή της κλασικής αρχαιότητας ήταν η κατεξοχήν αρετή του πολίτη, δηλαδή «το δύνασθαι άρχειν και άρχεσθαι κάλώς», κατά τον Αριστοτέλη » (Ο.π., III, κφ. 2, §7). Στην εποχή μας έχει διευρυνθεί και με τις αξίες του χριστιανισμού και του Διαφωτισμού και, κατά κοινή αποδοχή, μπορεί κανείς να το ταυτίσει με την εφαρμογή από τους πολίτες των θεμελιωδών αξιών της δημοκρατικής ελευθεροφροσύνης, της δι-

καιοσύνης, του πνεύματος ευθύνης, αλλά και της φιλίας προς τους συνανθρώπους (που εκφράζεται με την αλληλοβοήθεια, το σεβασμό των απόψεων και των δικαιωμάτων των συνανθρώπων και συμπολιτών, το πνεύμα συνεταιριότητας).

Με αυτές τις αξίες ως άξονες και οδηγούς στην σφαίρα της ιδιωτικής αλλά και της δημόσιας ζωής μας, μπορούμε να ελπίζουμε ότι η ελληνική πολιτεία θα προάγει τον πνευματικό πολιτισμό και θα διασφαλίζει το «ευζην». Ας συνταχθούμε όλοι, ως υπεύθυνοι άνθρωποι και πολίτες σ' αυτό τον σκοπό.

Βιβλιογραφία

- Αριστοτέλους. (χ.χ.). *Πολιτικά*, Βιβλίο III, κφ. 2, §7. (μτφρ. Π. Λεκατσά), Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.
—, *Πολιτικά*, Βιβλίο III, κφ. 4, §7. (μτφρ. Π. Λεκατσά), Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.
—, *Πολιτικά*, Βιβλίο III, κφ. 5, §§13,14. (μτφρ. Π. Λεκατσά), Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.
—, *Πολιτικά*, Βιβλίο III, κφ. 7, §13. (μτφρ. Π. Λεκατσά), Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.
—, *Πολιτικά*, Βιβλίο VIII, κφ. 1, §1. (μτφρ. Π. Λεκατσά), Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.
Λιαντίνης, Δ. (1984). *Homo Educandus* (Φιλοσοφία της αγωγής). Αθήνα.

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα

Ο Σίμος Παπαδόπουλος είναι απόφοιτος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών και διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του ίδιου Πανεπιστημίου, όπου εκπόνησε διδακτορική διατριβή με θέμα: «*Η διδακτική αξιοποίηση της δραματοποίησης στο μάθημα της Γλώσσας στο δημοτικό σχολείο*». Εργάζεται ως επίκουρος καθηγητής στο ΠΤΔΕ του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και εμψυχωτής θεάτρου. Το έργο του επικεντρώνεται στη θεατρική και θεατροπαιδαγωγική έρευνα και συγγραφή, με δημοσιεύματα σε περιοδικά και συλλογικούς τόμους, με επιμέλειες βιβλίων, με εισηγήσεις σε διεθνή και ελληνικά επιστημονικά συνέδρια, με τη συμμετοχή του σε ερευνητικά προγράμματα και επιτροπές. Σημειώνουμε ιδιαίτερα τις μελέτες του «*Με τη Γλώσσα του Θεάτρου*» (Κέδρος, 2007) και «*Παιδαγωγική του Θεάτρου*» (2010). Οι γνωστικές περιοχές των ενδιαφερόντων του εστιάζονται στην παιδαγωγική και διδακτική του θεάτρου, στην ανάλυση του δραματικού κειμένου, στο θέατρο για παιδιά και νέους, στο έργο των Μπρεχτ και Τσέχωφ κ.ά.